

Un temple de l'estalvi

La literatura, la literatura mal entesa, s'interposa sovint, massa sovint, entre l'art, sobretot el modernista, i el seu estudi o divulgació. Per aquesta raó cal celebrar l'edició d'un llibre exemplar que evita en tot moment aquesta temptació, *Els edificis de la Caixa d'Estalvis de Sabadell*, de la Fundació Caixa de Sabadell.

És un llibre editat per Edicions 62, però Edicions 62 s'ha limitat a posar el seu segell editorial a la pàgina dels crèdits. El llibre, l'ha fet, des de la capital del Vallès Occidental, la Fundació Caixa de Sabadell, i així surt indicat a la sobrecoberta il·lustrada, la coberta i la portada.

També són sabadellencs els dissenyadors del llibre, l'estudi S+T de Santi Soley i Miquel Torrecilla, i l'autor de les fotografies, Lluís Brunet. Dues-centes trenta n'il·lustren el volum.

Dues fotografies són d'una complexitat especial. La de la façana de la seu central és una suma de cinc instantànies diferents, preses en dies diferents, i a la mateixa hora, per tal d'aprofitar llum natural de similar intensitat.

La façana. L'edifici dona a un carrer molt estret i té una façana ofegada. Li falta perspectiva per a poder contemplar-ne tota l'esplendor. És, clarament, una façana mancada d'aire i de llum. Tantes places que hi ha que ploren l'absència d'edificis importants, i aquest queda escanyat per l'estretor i l'obscuritat d'un carrer del nucli antic sabadellenc. La fotografia, per tant, ens diu com veuríem l'edifici si tingués més espai al davant.

L'altra foto espectacular és la torre de l'edifici de l'Obra Social, l'antiga Escola Industrial d'Arts i Oficis de la ciutat. És feta des d'una grua de 40 metres d'alçada.

L'any 1905, els directius de la Caixa de Sabadell

Els edificis de la Caixa d'Estalvis de Sabadell és una formidable guia artística i històrica de les dues millors obres de l'arquitecte modernista Jeroni Martorell.

triaren el barceloní Jeroni Martorell i Tarrats (1873-1951), un arquitecte que només feia dos anys que havia obtingut el títol, perquè construís l'edifici de la seu de l'entitat i, més tard, l'Escola Industrial i d'Arts i Oficis que calia situar al costat. Havien convocat un concurs per al primer edifici, al qual s'havia presentat Martorell, però el jurat el va declarar desert. Cap dels cinc projectes presentats no satisfesia del tot els directius de l'entitat. No resolia les necessitats funcionals i ornamentals de l'edifici projectat.

L'arquitecte. Jeroni Martorell havia acabat la carrera d'arquitecte, però no era jove. Tenia trenta anys. En uns articles publicats l'any que obté el títol, mostra uns coneixements profunds de l'arquitectura moderna. Amb el no-

ARXIU

Façana del carrer de Gràcia. Falta perspectiva per a contemplar-la.

menament d'un arquitecte preparat, però sense experiència per a poder formar-se una personalitat excessivament acusada, els directius de la Caixa nomenen un arquitecte que sabrà comprendre i escoltar els propietaris.

Martorell els proposa un edifici innovador i, alhora, arrelat en una determinada tradició arquitectònica catalana. Un edifici suntuós, solemne i digne d'admiració, però mai fatu ni gratuït, i per això més digne d'admiració encara.

Un detall biogràfic ens farà valorar l'encert de la tria de l'arquitecte. Els dos edificis de la Caixa de Sabadell es convertiran en les millors obres de Martorell. Nomenat l'any 1915 director del servei de Catalogació i Conservació de Monuments per la Mancomunitat de Catalunya i arquitecte conservador dels monuments catalans pel ministeri, catorze anys després, restaurarà i revalorarà, arqueològicament, molts monuments. La seva tasca creativa original serà ínfima. És un home de la Renaixença

preocupat per recuperar la personalitat nacional de Catalunya.

Els homes de la Caixa de Sabadell opten, doncs, per un bon funcionari, en el bon sentit de la paraula, l'excel·lent alumne, el tècnic que convertirà les idees i els gustos dels empresaris en solucions òptimes, l'arquitecte que no pecarà de vanitos ni voldrà ser massa genial. Els homes de la Caixa de Sabadell el convertiran en un brillant arquitecte. Acabada la feina sabadellenca, Martorell farà la tasca que la història li reservava, de funcionari, tasca ben meritòria, tot sigui dit.

A més de les restauracions, entre les quals destaquen els Banys Àrabs de Girona, la vila vella de Tossa, el monestir de Santes Creus i la muralla romana de Tarragona, construirà moltes escoles, reformarà esglésies i projectarà alguns habitatges de baix preu.

No va poder portar a terme les seves assenyades propostes urbanístiques. Sabem que eren assenyades perquè així ho indiquen les seves opinions contràries a les rígides solucions del pla Cerdà i a l'obertura de la Via Laietana.

Deixant a part els edificis de la Caixa de Sabadell, la seva obra més singular és el projecte del xalet-refugi d'Ulldeter del Centre Excursionista de Catalunya, datat de l'any 1907 i arruïnat entre 1936 i 1939. Martorell presidia, aquell 1907, la secció excursionista del centre.

L'historiador de l'art. L'any 1992, la Fundació Caixa de Sabadell tria Santiago Alcolea i Gil, professor i historiador de l'art, perquè faci l'estudi dels dos edificis de la Caixa de Sabadell, l'edifici principal del carrer de Gràcia i el de l'Obra Social, antiga Escola Industrial i d'Arts i Oficis de la ciutat.

Com l'elecció de l'arquitecte, la de l'historiador ha esdevingut encertada del tot. Difícil-

Antiga Escola Industrial d'Arts i Oficis. Ara és la seu de l'Obra Social de la Caixa de Sabadell, que té una torre ben característica.

Capitell de la columna d'accés des del vestíbul al pati Turull. Martorell es proposava de fer uns edificis innovadors i, alhora, arrelats en una determinada tradició arquitectònica catalana.

ment trobarem una invitació al coneixement artístic i històric de dos edificis projectats pel mateix arquitecte tan generosa com la que ens fa Alcolea i Gil.

L'historiador fa de cicrone i d'investigador, alhora. Ens parla amb detall de la història de la construcció dels dos edificis, de la personalitat de Jeroni Martorell, de les idees arquitectòniques posades en pràctica i dels mestratges rebuts, i, finalment, ens convida a veure amb detall els dos edificis i a veure allò que el profà no pot copsar.

Influències. Així sabem que, amb els projectes dels dos edificis, Martorell connecta amb els arquitectes més innovadors de l'època a Barcelona. Del seu admirat Gaudí aprèn la utilització dels arcs parabòlics que donen un aspecte majestuós a la gran sala d'actes.

En la mateixa sala d'actes, Alcolea i Gil troba reïssos de Domènech i Montaner. Són els elements metàl·lics, ostentosa i deixats a la vista. Els tirants de ferro que asseguren l'estabilitat dels arcs sols eren admesos en edificis de caràcter industrial, encara que els completarà amb detalls ornamentals que disfressen el seu caràcter utilitari. Això, amb altres solucions, ho aprèn Martorell de l'edifici de la Ciutatella del Restaurant de l'Exposició Universal de Barcelona del 1888, de Domènech i Montaner, avui convertit en Museu de Zoologia.

Alcolea també hi detecta el mestratge de Puig i Cadafalch i de Camil Oliveras i Gensana, autor de l'edifici de la Maternitat de les Corts de Barcelona, en l'ús de la pedra i el maó, dels estucs i de l'ornamentació floral.

Escultures d'en Llimona. Els elements principals de l'edifici central són la façana —on hi ha dues magnífiques escultures de Josep Llimona, del 1908, al·legories del treball i la virtut—, el vestíbul, el pati i la sala d'actes.

Uns dels elements ornamentals destacats, com s'escau en tantes obres arquitectòniques de l'època modernista, són els ferros forjats. Finestrals, fanals i reixes de formes diferents, des de les fulles als dracs. Vitralls, relleus, estucs, esgrafiats i algunes pintures reforcen el caràcter decoratiu de l'edifici.

Martorell també va donar molt de protagonisme ornamental als capitells, com els que coronen les sis robustes columnes, tres per banda, del vestíbul. El conjunt recorda a Alcolea i Gil estructures freqüents de l'arquitectura religiosa medieval.

Un temple. La connotació religiosa ajuda a comprendre millor l'edifici, com vam comprovar el dia que el vam visitar. Fet i fet, el que volien els propietaris era construir un temple a l'estalvi, sacralitzar la guardiola, element decoratiu repartit per tota la casa. Divulgar la no-

va religió econòmica i convertir els sabadellencs a la fe de l'estalvi.

Les estàtues de Josep Llimona són, en realitat, les estàtues de la Mare de Déu de la Virtut i del Sant Treball. Són les figures que presideixen el nou temple, les figures que el temple invoca. Tot temple, si ha de ser considerat com a tal, ha de tenir una Mare de Déu protectora i un sant patró.

Martorell no va poder fer l'església de forma més descarada perquè l'edifici es troba encaixonat entre dues mitgeres. Però el farà, aquesta mateixa època, al Pirineu. És l'enyorat refugi-xalet d'Ulldeter.

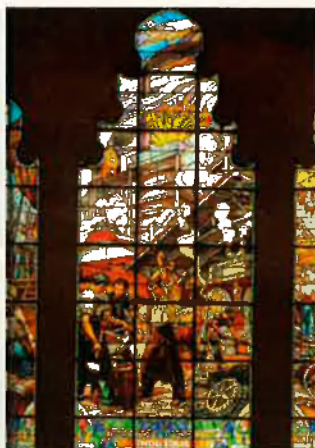
Jeroni Martorell no tornà a Sabadell fins després de la guerra civil per projectar-hi la restauració del temple arxiprestal de Sant Fèlix, amb un projecte que no es duagué a terme sinó en part i que encara reclama que s'acabi, escriu l'arquitecte Jordi Bonet i Armengol, en el pròleg del llibre.

L'antiga Escola Industrial i d'Arts i Oficis, situada a pocs metres de la part posterior de l'edifici principal de la Caixa de Sabadell, és un exemple del canvi de rumb que una part del modernisme fa per evitar de caure en la disbauxa. Del modernisme que recupera les formes simples, tranquil·litzadores, de l'arquitectura popular i crea una arquitectura blanca i optimista, han indicat els historiadors de l'art arquitectònic.

La torre. L'edifici, amb l'interior totalment reformat, recorda a Alcolea i Gil, per la forma amb què hi són combinats els maons, la línia impulsada per Domènech i Montaner i particularment per Puig i Cadafalch. La majestuosa torre és semblant a la que Puig i Cadafalch va construir a la masia de Can Codorniu, de Sant Sadurní d'Anoia.

Les obertures de la torre són més nombroses als nivells superiors, "com succeeix als campanars ja des de l'època romànica", assenyala Alcolea i Gil. La torre seria, doncs, el campanar del temple? És una torre com descriu l'historiador de l'art, que s'alça com una fita destacada per sobre l'uniforme panorama urbà de la ciutat de Sabadell. S'hi alça, afegim nosaltres, com ho fan els campanars de les esglésies situades al mig dels nuclis urbans.

Jeroni Martorell va ser, com hem dit, un fill de la Renaixença. La Fundació Caixa de Sabadell ha tingut l'encert de fer precedir la visita comentada per Alcolea i Gil als seus dos edificis d'una aproximació al context històric que féu possible la creació de la Caixa de Sabadell. L'han elaborada dos historiadors, Josep Termes i Ardèvol i Agustí Colomines i Companys, sota el títol *La creació de la Caixa d'Estalvis de Sabadell en el context de la Catalunya contemporània*. I la Renaixença literària i cultural, lligada al desvetllament nacional

Vitrall de la capçalera del saló d'actes. Aquesta obra fou duta a terme pel taller Maumejean de Barcelona, l'any 1909.

Els interiors dels edificis són enlluernadors.

de Catalunya al segle XIX, és part cabdal d'aquest context històric. És un text de síntesi modèlic, que té interès no sols per a l'habitant de Sabadell.

El volum es completa amb una reproducció i descripció de la col·lecció pictòrica de la Caixa de Sabadell, en la qual es destaquen el quadre *La bassa*, del pintor belga Rodolphe Wytsman, adquirit a proposta de Jeroni Martorell l'any 1907, i el famós *L'Onze de Setembre de 1714* d'Antoni Estruch, juntament amb quadres dels millors artistes locals, com són Antoni Vila Arrufat i Joan Vila Puig.

Equilibri sabadellenc. Josep Pla diu que una de les característiques de Sabadell és la conjugació de la teoria i de la pràctica. "En aquest aspecte —escriu— crec que Sabadell és la ciutat més catalana del Principat". Aquest equilibri, considera Pla, "acosta molt l'esperit d'aquesta ciutat a la vida moderna" i "constitueix la seva autèntica superioritat". "El fet —escriu Pla— que l'Escola Industrial i d'Arts i Oficis hagi pogut influir en aquesta característica (com a escola professional) mereix els més grans elogis".

La construcció de la seu de la Caixa de Sabadell i de l'antiga Escola Industrial feta per aquesta entitat de crèdit, tal com ens la descobreix Santiago Alcolea i Gil, és un exemple d'aquest equilibri del qual ens parla Pla, de la conjugació de la teoria, de les idees —en aquest cas, arquitectòniques— amb la pràctica, els objectius assenyalats pels propietaris del solar i

ARKIU

de l'entitat, la burgesia progressista de Sabadell. El llibre de la Fundació Caixa de Sabadell és un nou exemple d'aquest sentit de l'equilibri. El llibre de la Fundació Caixa de Sabadell hauria agradat a en Pla pel seu rigor i l'encert de la seva concepció. Un llibre destinat a divulgar les coses concretes, tangibles i comprensibles. Un llibre informatiu i evocador, fred i emotiu alhora, construït sobre els detalls, els únics fonaments que poden donar estabilitat a un text.

Lluís Bonada